

STATUTES OF THE CULTURAL AND SOCIAL MEETINGS AND THEIR ROLE IN ASSERTING ROMANIAN CULTURAL MOVEMENT IN TIMISOARA. 1867-1918

Alin Cristian SCRIDON
West University of Timisoara

Abstract: The cultural meetings in Timisoara at the end of the XIXth century and the beginning of the XXth century have had as its objective to preserve traditions, habits and spiritual landmarks. For this reason, there were times it was claimed that these events have contributed to the preservation of national conscience and their mother tongue. Through these organizations, the inhabitants from Banat were encouraged read and love the book, but also to appreciate collective values.

Keywords: Timisoara, Cultural associations, Philanthropy, Theology, Social.

Timișoara este un spațiu unde s-au armonizat obiceiuri, mentalități, rituri religioase, practici laice, aparținând diferitelor naționalități și confesiuni care au trăit în vatra orașului de sute de ani. La începutul secolului al XX-lea, din cei aproximativ 1,3 milioane locuitori din Banatul istoric, doar în jur de 500.000 erau români, iar din aceștia, doar 50% știau să citească și să scrie, adică 250.000¹.

Pe acest fond etnico-confesional, *Reuniunile culturale* din Timișoara fondate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au avut ca obiectiv conservarea tradițiilor, obiceiurilor și a reperelor spirituale. De aceea, nu de puține ori s-a afirmat că aceste manifestări au contribuit la păstrarea limbii materne. Prin intermediul acestor organizații, bănațeanul a fost îndemnat să citească, să iubească cartea și să aprecieze valorile colective.

Aceste instituții, care s-au implicat direct în viața timișorenilor au fost organizate în baza unor *Statute* aprobate de autoritățile vremii. Statutele au fost întocmite de cele mai multe ori de intelectualii orașului, cu grijă și discernământ din partea autorilor. Apoi, Statutele erau trimise autorităților spre a fi aprobate.

Statutele Asociațiilor au ocupat un loc important în activitatea desfășurată de Reuniunile culturale timișorene. Stipulau prevederi clare, cu privire la modul de organizare internă a Societății, a drepturile și atribuțiile membrilor și organelor de conducere. Totodată erau inserate și principiile de organizare a manifestărilor culturale. Pe de altă parte, Statutele au asigurat și un cadru de legalitate, de protejare a membrilor față de presiunile autorităților.

---

¹ Ioan Munteanu, *Rețeaua școlară și știința de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănățene*, Editura Mirton, 2007, p. 431 – 432.

Fără îndoială că aceste organizații s-au preocupat, ca activitățile întreprinse să aibe în vedere două elemente fundamentale: educația morală și promovarea culturii.

Asociațiile prezentate mai jos au contribuit la dinamizarea vieții sociale și culturale la începutul secolului al XX-lea în capitala Banatului istoric.

Una dintre cele mai active Asociații sociale a fost „**Cercul social din Timișoara – Iosefin**”. Obiectivul Asociației era dezvoltarea vieții sociale, prin cultivarea elementului patriotic și a muzicii.² S-a remarcat prin interesantele activități propuse:

- publicarea de ziare;
- organizarea unor conferințe unde se citeau lucrările însemnate ale vremii;
- organizarea de serate muzicale;
- organizarea unor festivități și petreceri sociale.³

Limba oficială a *Cercului Iosefin* era maghiara⁴, iar membrii *ordinari* puteau deveni doar acele persoane care nu aveau o imagine pătată în fața societății timișorene. *Reputația morală* figura, de altfel, ca element fundamental în prevederile tuturor societăților de cultură din Banatul istoric. *Membrii activi* erau aleși doar dintre acele persoane care prezentau o educație muzicală corespunzătoare și talent muzical. Prin aderarea la Asociație, membrii se obligau să ia parte la ședințe, să facă propuneri, să voteze, să participe împreună cu familia la petrecerile organizate și să susțină conferințe literare.

O altă Asociație social renumită în Timișoara era „**Asociația Crucea Albă pentru ocrotirea copiilor din Ungaria de Sud (Banatul istoric)**”. *Asociația Crucea Albă* din Timișoara era una dintre cele mai importante societăți filantropice din estul Imperiului Austro-Ungar. Fondată în anul 1904, *Asociația* va cunoaște o dezvoltare remarcabilă odată cu preluarea conducerii de către primarul timișorean Telbisz Karoly (16 mai 1909). Culoarul filantropic viza ajutorarea copiilor.⁵ Statutule e stipulau între altele:

- asigurarea de ajutor material și locuință pentru mamele sărace în timpul sarcinii și asigurarea unor condiții igienice și optime pentru buna desfășurare a nașterilor;

---

² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Timiș (în contin. D.J.A.N.T.) Timișoara, *Fond Primăria Orașului Timișoara*, Dosar 9/1887, f. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, Dosar 21/1905, f. 1.

- sprijinirea părinților săraci sau a celor care au noi născuți până când aceștia vor fi capabili să lucreze, iar în cel mai rău caz, găsirea unui loc în centre de plasament sau orfelinate pentru copiii acestora.
- sprijinirea materială, prin achitarea taxei de plasament la orfelinat în cazul în care mama nou născutului dorește să rămână anonimă.
- diseminarea metodelor moderne de hrănire a noilor născuți în toate păturile societății.
- distribuirea de hrană specială pregătită pentru bebeluși și totodată controlul periodic a modului de administrare a hranei;
- tratamente medicale gratuite pentru copiii săraci, administrarea gratuită de medicamente și hrană dietetică.
- înființarea de spitale de copii și policlinici;
- în cazul în care era împuternicit de ministerul de interne, asociația accepta însărcinarea de a controla periodic centrele de plasament, precum îndeplinirea altor misiuni din sfera orfelinatelor, iar cu acest scop înființarea de comitate speciale împreună cu alte organizații etc.⁶

Prin acțiunile întreprinse în Timișoara, Asociația s-a remarcat și sub aspect educativ, contribuind la creșterea nivelului de instruire a populației în privința creșterii și educației tinerei generații.

„Asociația tipografilor din Ungaria de Sud (Banatul istoric)” activa pe tărâm cultural. *Societatea Tipografilor din Ungaria de Sud* a implementat numeroase acțiuni caritative împletite cu manifestări culturale. În anul 1910 au fost aprobate Statutele Societății care stipulau următoarele obiective⁷:

- ajutorarea în caz de boală, deces sau handicap;
- ajutorarea văduvelor și orfanilor, a celor trimiși șomeri;
- ajutorarea membrilor proprii bolnavi, precum și achitarea cheltuielilor legate de deces;

---

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem*, Dosar 24/1910, f. 1-2.

- ajutorarea membrilor asociației cu handicap;
- ajutorarea văduvelor membrilor decedați, precum și părinților membrilor celibatari în cazul în care acesta moare, iar părinții rămân astfel fără sprijin la bătrânețe;
- susținerea financiară și morală a orfanilor;
- ajutorarea șomerilor și a pelerinilor cu bani pentru ca aceștia să-și poată continua călătoria etc.

Fondurile care erau destinate pentru îndeplinirea acestor obiective proveneau din cotizații săptămânale, taxa de admitere a membrilor, cotizațiile proprietarilor de tipografii și eventualele taxe provenite din moșteniri sau donații. Statutele prevedeau ca membrii ordinari să fie selectați din comitatele Timiș, Bacs, Bodrog, Torontal, Szoreny, Krasso și Arad. Puteau fi tipografi, corectori, precum și alți specialiști în acest domeniu care puteau demonstra că au colaborat cu tipografiile din Timișoara și provin din județele menționate mai sus.⁸

Un loc însemnat în cadrul Asociației îl ocupau *membrii onorifici* - erau acei proprietari de tipografii care își plăteau taxele sau acele persoane care prin donații sau alte fapte excepționale au dovedit merite speciale.

Statutele Asociației prevedeau ca membrii să plătească în fiecare săptămână suma de 30 de coroane, din care 10 coroane erau destinate ajutorării bolnavilor, 10 coroane pentru văduve și orfani și încă 10 pentru șomeri și pelerini. Noii membrii urmau să plătească suma de 10 forinți în decurs de 8 săptămâni. Neplata timp de 4 săptămâni atrăgea după sine retragerea din societate.⁹

Timișoara găzduia și Asociații care își propuneau ca obiectiv fundamental coordonarea tinerilor așa cum a fost „**Uniunea Szechenyi din Ungaria de Sud (Banatul istoric)**”. Societatea destinată educării tinerilor, *Uniunea Szechenyi*, implica membrii ei în diferitele probleme sociale; perfecționarea prin practicarea muncii sociale (art. 1).¹⁰

Printre obiectivele uniunii, stabilite în Statutul aprobat în anul 1880, menționăm:

- studierea științelor sociale;
- organizarea de cursuri și dezbateri;

---

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, Dosar 1/1880, f. 1.

- organizarea de excursii și călătorii de cercetare;
- contact cu micii întreprinzători și cu muncitorii din agricultură;
- participare activă la înființarea de cercuri gospodărești, de cooperative și conducerea acestora;
- stabilirea situației muncitorilor din industrie și sprijinirea fundațiilor pentru apărarea drepturilor muncitorilor.

Articolul 5 din *Statutele Asociației*- sublinează faptul că uniunea nu este legată în nici un fel de factorul politic și nici nu intenționează să dezvolte o activitate în acest sens. Articolul 24 stipula problema cursurilor speciale, care puteau fi conduse doar de persoane specializate în domeniul științelor sociale invitate de către conducere. Aceste dezbateri se țineau o dată la două săptămâni; cu ocazia acestor prelegeri erau de față doar membrii și erau organizate de către prim-secretar.

Printre *Asociațiile* cu caracter social s-a numărat și „**Asociația foștilor colegi de școală al Liceului romano-catolic din Timișoara**”. *Asociația foștilor colegi de școală al Liceului romano-catolic din Timișoara* a luat ființă în anul 1890. Societatea și-a propus ajutorarea elevilor nevoiași, dar care aveau rezultate bune la învățătură. Unul dintre obiective viza susținerea financiară a absolvenților capabili pentru a urma studiile superioare la una din universitățile din Ungaria. Totodată, prin Statute se urmărea menținerea unor legături permanente între absolvenți Liceului timișorean. Sumele destinate ajutorului, proveneau din donații, din cotizațiile membrilor și din colecte.¹¹

Pe aceleași coordonate s-a axat și „**Asociația absolvenților Școlii superioare reale din Timișoara**”. Scopul asociației, stipulat în statut începând cu prima zi a existenței – 1894, era pe de o parte de a sprijini material și financiar foștii absolvenți (absolvenții care plecaseră să-și continue studiile; absolvenții cu situație materială săracă), iar pe de altă parte întreținerea relațiilor dintre foștii colegi ai școlii superioare reale. În acest scop se organiza în fiecare an, de Sf. Apostoli Petru și Pavel (29 iunie), în Aula Magna o ședință festivă¹².

La cumpăna celor două secole, sportul atrage tot mai mulți aderenți în capitala Banatului. Așa a luat ființă „**Clubul de Fotbal din Timișoara**”.

---

¹¹ *Ibidem*, Dosar 23/1890, f. 1.

¹² *Ibidem*, Dosar 29/1894, f. 1.

La începutul secolului XX acest sport devenise un adevărat fenomen în toate orașele mari ale Europei. Geml Josef în monografia sa despre Timișoara afirmă că: *fotbalul nu mai este un sport, a devenit o adevărată pasiune în sângele tinerilor, este atât de întipărită această pasiune încât lovesc imediat cu piciorul orice piatră găsesc pe stradă, ca și cum aceasta ar fi o minge, iar lovitura ar marca un gol.*¹³ Prin urmare, Timișoara, cel mai mare oraș din *Ungaria de Sud* a aderat devreme la acest curent modern.

În 1902 ia ființă *Clubul de Fotbal din Timișoara*, sub președenția avocatului dr. Peter Dobroslav și avea 30 de membrii.

Clubul avea următoarele obiective, așa cum atestă Statutele de organizare:

- dezvoltarea acestui sport în toate direcțiile;
- asigurarea de condiții optime membrilor pentru ca aceștia să se perfecționeze în acest sport;
- încurajarea participării la concursuri prin premiarea participanților (art. 2).¹⁴ etc.

Limba oficială era maghiara, iar culorile clubului erau roșu-verde. O problemă aparte a reprezentat-o lipsa unui spațiu adecvat, abia în anul 1913 se amenajează primul teren de fotbal cu bănci și loje (12 oct. 1913). De la această dată debutează organizarea de meciuri, astfel că începuturile oficiale ale fotbalului timișorean pot fi datate cu anul 1913.¹⁵

„**Asociația șahiștilor din Timișoara – Iosefin**” a fost înființată în anul 1913. Scopul principal al asociației era practicarea și răspândirea acestui *sport nobil care îmbogățește intelectul și caracterul*.¹⁶

Astfel, au fost amenajate în incinta *Asociației* mese, table de șah care erau destinate atât membrilor, cât și invitaților. *Asociația șahiștilor* organiza constant concursuri, iar câștigătorii lor erau premiați din fondurile comune ale Societății. Pe lângă aceste aspecte, s-a prevăzut, statutar, editarea unei reviste de specialitate și coordonarea unei biblioteci cu lucrări în domeniu spre a fi de folos membrilor.

Membru al societății putea deveni orice iubitor al șahului cu caracter ireproșabil care a fost în prealabil propus de un membru cu statut permanent (art. 4). Ședințele asociației se țineau în fiecare an în luna mai.

¹³ Telbisz Károly, *Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri...*, p. 321.

¹⁴ D.J.A.N.T., Timișoara, *Fond Primăria Orașului Timișoara*, Dosar 28/1903, f. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, Dosar 19/1913.

Prin urmare, Asociațiile prezentate mai sus s-au înscris în realitatea culturală și socială desfășurată în capitala Banatului la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

BIBLIOGRAFIE

C. Fonduri arhivistice

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Timiș, Timișoara, *Fond Primăria Timișoara* (D.J.A.N.T.);

D. Periodice de la începutul secolului al XX-lea

Controla, Timișoara, 1904;

Délmagyarországi Közlöny, Timișoara, 1900, 1904, 1909;

Havi Közlöny, Timișoara, 1904;

Temesvari Szinpad, Timișoara, 1901, 1902;

E. Lucrări generale

Borovszky, Samu, *Temes vármegye monografiája*, Budapesta, 1911;

Munuteanu, Ioan;

Munteanu, Rodica *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002;

Munuteanu, Ioan *Rețeaua școlară și știința de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănățene*, Editura Mirton, 2007.

Pascu, Ștefan;

Zahiu, Ioan; Țintă, Aurel *Timișoara 700. Pagini din trecut și de azi*, Timișoara, 1969;

Aurel

Telbisz, Károly, *Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri működése alatt elmondott beszédei*, Editura Uhrmann Henrik, Timișoara, 1910.

Mulțumiri

Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.